

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารของมนุษย์เพื่อแสดงความรู้สึทางด้านอารมณ์ แสดงความคิดเห็นและความต้องการต่าง ๆ ภาษาเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ภาษาในแต่ละสังคมจะสะท้อนให้เห็นลักษณะความเป็นอยู่ของสังคมนั้น ๆ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือถ่ายทอดมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษได้ค้นพบโดยมีวัฒนธรรมที่สำคัญแล้วถ่ายทอดสู่อนุชนรุ่นหลัง

ชาวอีสานมีศิลปวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย มีเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นของตนเอง ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพชน คือ วัฒนธรรมทางภาษาเพราะนอกจากจะมุ่งใช้ในการติดต่อสื่อสารเพื่ออำพรางศิลปวัฒนธรรมและยังรู้จักใช้ภาษาให้เหมาะกับบุคคลและกาลเทศะ รู้จักการนำคำมาปรุงแต่งเพื่อให้เกิดความไพเราะสละสลวยอีกด้วย ภาษาที่แสดงออกนั้นมีทั้งที่เป็นในรูปของวรรณกรรมมุขปาฐะได้แก่วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการบอกเล่าหรือขับร้อง และวรรณกรรมลายลักษณ์ ได้แก่วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์มีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมากและหลากหลายรูปแบบ วรรณกรรมแต่ละรูปแบบแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวพันอยู่กับวิถีชีวิตของคนอีสานมาช้านาน ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของชาวอีสานก็คือ ผญา

ผญา เป็นถ้อยคำสำนวนที่ใช้พูดกันในโอกาสพิเศษ และเป็นวัฒนธรรมทางภาษาที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสานที่น่าสนใจ จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป., หน้า 42) ให้ความหมายของผญาว่า "ผญา" เป็นคำภาษาอีสานที่มีความหมายตรงกับคำว่า "ปรัชญา" ในภาษาสันสกฤตและคำว่า "ปัญญา" ในภาษาบาลี ดังนั้น ผญา จึงแปลว่า ปัญญาหรือความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (2520, หน้า 58) ว่า "ผญาเป็นคำนาม แปลว่า ปัญญา ปรัชญา ความฉลาด คำพูดที่เป็นภาษิตมีความหมายในเชิงเปรียบเทียบ ประกอบไปด้วยถ้อยคำอันหลักแหลมลึกซึ้ง " นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับความเห็นของ วิสุทธิบุษยกุล (2520, หน้า 507) ที่กล่าวว่า "ผญา หมายถึงคำพูดที่เติมไปด้วยคำอุปมาอุปไมยต่าง ๆ เป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ อาศัยเสียงหนักเบาหรือการเล่นอักษร ผญาอาจเป็นบทประพันธ์ที่อาจคิดขึ้นมาในเวลานั้นหรืออาจจดจำมาจากคนอื่น ผญาเป็นได้ทั้งคติ ภาษิต หรืออาจเป็นเพียงสำนวนที่ใช้พูดคุยเกี่ยวกับความรักก็ได้"

จึงกล่าวได้ว่าผญาเป็นปรัชญาความคิดที่แสดงออกมาทางการพูด ซึ่งอาจจะมีสัมผัสหรือไม่ก็ได้ หรือเป็นคำคม สุภาษิต คำพูดที่เป็นปริศนาคือฟังแล้วต้องนำมาคิด วิเคราะห์เพื่อค้นหาคำตอบที่เป็นจริงและชัดเจนว่าหมายถึงอะไร ดังตัวอย่างผญาและการวิเคราะห์ของ สำนี รักสุทธิ (2543, หน้า 13-14)

“อยากกินน้ำแชบให้ขุดน้ำบ่อหิน  
 อยากมีอยู่มีกินให้เอาศีลเป็นทุนไปค้า  
 อยากขึ้นสวรรค์ขึ้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าของเอง”

...ผญาสำนวนนี้หลายคนอ่านฟังแล้วจะมีความเห็นแย้งทันที โดยเฉพาะวรรคสุดท้าย “อยากขึ้นสวรรค์ขึ้นฟ้าให้ฆ่าเจ้าของเอง” ผู้อ่านหรือฟังจะสงสัยว่าอยากพบสวรรค์นิพพานแล้วทำไมจึงฆ่าตนเองซึ่งขัดกับหลักศาสนาที่สอนว่าการฆ่าตนเองที่เรียกว่า อัตวินิบาตกรรมนั้น ถือเป็นบาปหนักความจริงของข้อความนี้ผู้แต่งได้ซ่อนปรัชญาไว้ว่า การฆ่าตนเองนั้นหมายถึง การฆ่ากิเลส ตัณหา อวิชชา อุปทาน โสภ โภจร หลง ที่อยู่ในจิตใจของเราให้หมดไปตายไปนั่นเอง

จากตัวอย่างดังกล่าว จึงสะท้อนให้เห็นความหมายเชิงปรัชญา ที่จะต้องตีความโดยอาศัยความรู้ประสบการณ์ หรือความลึกซึ้งในปรัชญาพุทธศาสนาด้วย

ในด้านลักษณะรูปแบบของผญานั้น บางสำนวนเป็นคำพูดที่คล้องจองกันโดยไม่จำเป็นต้องมีสัมผัสเสมอไป แต่เวลาพูดจะเกิดความไพเราะสละสลวย เพราะพูดให้มีจังหวะหนักเบา นอกจากนั้นยังแสดงถึงปฏิภาณไหวพริบ สติปัญญา ของผู้พูดด้วย พูดสั้นแต่กินใจความมากเป็นการพูดที่กินใจด้วยคารมคมคาย ทำให้ผู้ฟังได้รับความรู้และความคิดสติปัญญา ดังเช่นผญาที่รวบรวมโดย อุดม บัวศรี (2540, หน้า 69) ความว่า “อย่าหาบขึ้นไปส่งเสีย” เป็นคำสอนและเตือนสติว่า เกิดเป็นคนต้องรู้จักจิตคน อย่าเชื่อคนง่าย

นอกจากนั้นยังใช้การอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบให้เกิดภาพพจน์และเข้าใจความหมายได้ชัดเจน ดังเช่น การศึกษาผญาของ จารุวรรณ ธรรมวัตร (ม.ป.ป., หน้า 42) ความว่า



โดยเฉพาะหนังสือไขภษิตโบราณอีสาน ซึ่งรวบรวมผลภษิตจากวรรณคดีอีสาน 18 เรื่อง และได้ไขภษิตเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังนี้ (ปรีชา พิณทอง, 2528, หน้า 217)

จากเรื่องสังขศิลป์ชัย ความว่า "หนูซิงน้อยลมเลียคมดาบ เป็องปายแผ้วศรซำมิ่งมรณ" คมดาบอย่างหนึ่งหมายเอากฎหมายของบ้านเมือง ที่ว่ากฎหมายเป็นดาบเพราะประหารคนทำผิด ก็ได้ ผู้ใดทำผิดโดยเจตนา เจ้าหน้าที่เรียกไปอบบรมสั่งสอนให้ละชั่วก็ไม่ทำตาม จับเข้าคุกก็ไม่เข็ด หลาบ จำเป็นต้องประหารให้หมดเชื้อไป เปรียบเหมือนคนใช้หน้าไม้ คันธนู หรือปืนยิงหนูซิง ซึ่ง มันกล้ากัดเสื้อผ้าให้ตายฉนั้น

จากเรื่องผาแดงนางไอ่ ดังนี้ (ปรีชา พิณทอง, 2528, หน้า 250) " ดงหลวงบ่หอนขาด เฝ็ง ดงเสอเพอบ่หอนขาดหมากแงง ดงแสนกวางบ่หอนขาดอีแก้งหมีเม่นบ่างชะนี " ดงโบราณ เปรียบเหมือนผู้ใหญ่ ธรรมเนียมของผู้ใหญ่ย่อมเป็นที่รวมของสิ่งใหญ่ ๆ โดยเฉพาะถ้าเป็น คุณธรรมผู้ใหญ่ก็มีคุณธรรมประจำตัวในทุกด้าน เฉพาะที่ถือว่าเป็นหลักที่ผู้ใหญ่ขาดไม่ได้ ได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เหมือนกับดงใหญ่มีหมูไม้ที่มีแก่นทุกชนิด บรรดาสัตว์ใหญ่ เช่น เสือ สาง คาง ลาย ช้าง ม้า กวาง ฟาน อีแก้ง หมี เม่น บ่าง ชะนี และพวกสัตว์เล็กสัตว์น้อยก็มีนับไม่ถ้วน

จากวรรณคดีเรื่องย่ำสอนหลาน ดังนี้ (ปรีชา พิณทอง, 2528, หน้า 209) "คันได้เป็นใหญ่แล้วอย่าลืมคุณพวกไพร่ คันหากไพร่บ่พร้อมสีหน้าปสูงเฮือง" นายกับลูกน้องเกี่ยวข้องกันแต่เกิดจนตาย นายที่ดีคือนายที่รู้จักสงเคราะห์ อนุเคราะห์ลูกน้อง เมื่อลูกน้องเครพณ์บ่ถือจะสั่งการสั่งงานอะไรลูกน้องก็ทำสำเร็จ แต่ถ้านาย ไม่มีความอารีอารอบ ไม่เอาใจใส่เลี้ยงดูลูกน้อง นายเช่นนั้นจะประสบกับความหายนะไม่มีความเจริญรุ่งเรือง

ภษิต ของปรีชา พิณทอง เป็นคำกล่าวที่ไพเราะคมคาย เลือกสรรถ้อยคำมากกล่าว เพื่อให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจน โดยยกตัวอย่างจากสิ่งแวดล้อมใกล้ ๆ ตัวและวิถีชีวิตของคนอีสาน เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่หล่อหลอมวัฒนธรรมทางความคิดของบรรพชนชาวอีสาน และภษิตเป็นคำกล่าวที่มุ่งหวังให้เป็นข้อคิด คำสอน คติเตือนใจ เช่น "อยากจนให้ซี้ตี๋ อยากมีให้ทาน" ถ้าอยากจะจนให้ตระหนี่ ถ้าอยากจะรวยต้องรู้จักทำบุญกุศล ภษิตจึงนับว่าเป็น แหล่งรวบรวมคำสอน ข้อคิดและคุณธรรมอันดีงามของชาวอีสาน อีกทั้งกระทรวงศึกษาธิการ

มีนโยบายปลูกฝังคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการให้แก่เด็กและเยาวชนในสถานศึกษา ผนวภาชิตจึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำคำสอนมาวิเคราะห์คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ และนำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยการนำคำสอนที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นปลูกฝังคุณธรรมให้แก่ผู้เรียน และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางภาษาของท้องถิ่นไว้อีกทางหนึ่งด้วย

จากความสำคัญดังกล่าว ผนวภาชิต จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาเป็นหลักในการให้ความรู้ ปลูกฝังให้เกิดคุณธรรมและเกิดการตระหนักในคุณค่าทางสติปัญญาของบรรพชน ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษามุ่งศึกษาวิเคราะห์คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของกระทรวงศึกษาธิการที่ปรากฏในผนวภาชิตที่แต่งโดย ปรีชา พิณทอง

#### ความมุ่งหมายของการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์ผนวภาชิตที่ปรากฏคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการที่ปรากฏในผนวภาชิตของ ปรีชา พิณทอง

#### ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

ผลการศึกษาในครั้งนี้จะให้ประโยชน์ดังนี้

1. เป็นการสร้างความเข้าใจและเห็นมอเห็นคุณค่าของผนวภาชิตซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เป็นการส่งเสริม อนุรักษ์ ผนวภาชิตที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น ที่ให้การอบรมสั่งสอนและปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชน
3. เป็นการประยุกต์ความรู้เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนในทุกระดับชั้น

#### ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ได้กำหนดขอบเขตการศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้ศึกษาค้นคว้าจะศึกษาผนวภาชิตที่แต่งโดย ปรีชา พิณทอง ในหมวดกิน หมวดทุกข์สุข หมวดคน หมวดการงาน หมวดความประมาทและไม่ประมาท หมวดบุญบาป หมวดคบหา หมวดปัญญา และหมวดการศึกษา รวมทั้งหมด 9 หมวด ที่รวบรวมไว้ในหนังสือ "ไขภาชิตโบราณอีสาน" ของโรงพิมพ์ศิริธรรม ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2528 เฉพาะหัวข้อไขภาชิตโบราณอีสาน

## 2. ขอบเขตด้านเกณฑ์

ผู้ศึกษาค้นคว้าจะใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ลักษณะคุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ของ  
กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

2.1 **ขยัน** คือ ผู้ที่มีความตั้งใจเพียรพยายามทำหน้าที่การงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง  
ในเรื่องที่ถูกต้องควร ใฝ่หาความพยายาม ไม่ท้อถอย กล้าเผชิญอุปสรรค รักงานที่ทำ ตั้งใจทำ  
หน้าที่อย่างจริงจัง

2.2 **ประหยัด** คือ ผู้ที่ดำเนินชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รู้จักฐานะการเงินของตน  
คิดก่อนใช้ คิดก่อนซื้อ เก็บออมถนอมใช้ทรัพย์สินสิ่งของอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ รู้จักทำ  
บัญชีรายรับ – รายจ่าย ของตนเองอยู่เสมอ

2.3 **ซื่อสัตย์** คือ ผู้ที่มีความประพฤติตรงทั้งต่อเวลา ต่อหน้าที่ และต่อวิชาชีพ มีความ  
จริงใจ ปลอดจากความรู้สึกลำเอียง หรืออคติ ไม่ใช้เล่ห์กลคดโกงทั้งทางตรงและทางอ้อม รับผิดชอบต่อ  
หน้าที่ของตนเองปฏิบัติอย่างเต็มที่และถูกต้อง

2.4 **มีวินัย** คือ ผู้ที่ปฏิบัติตนในขอบเขต กฎ ระเบียบของสถานศึกษา สถาบัน องค์กร  
และประเทศโดยที่ตนยินดีปฏิบัติตามอย่างเต็มใจและตั้งใจยึดมั่นในระเบียบแบบแผนข้อบังคับและ  
ปฏิบัติ รวมถึงการมีวินัยทั้งต่อตนเองและสังคม

2.5 **สุขภาพ** คือ ผู้ที่มีความอ่อนน้อมถ่อมตนตามสถานภาพและกาลเทศะ มีสัมมา-  
คารวะ เรียบร้อยไม่ก้าวร้าว รุนแรง หรือวางอำนาจข่มผู้อื่นทั้งโดยวาจาและท่าทางเป็นผู้มีมารยาท  
ดีงามวางตนเหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย

2.6 **สะอาด** คือ ผู้ที่รักษาร่างกาย ที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องตาม  
สุขลักษณะ ผีกลั่นจิตไม่ให้ขุ่นมัว มีความแจ่มใสอยู่เสมอ ปราศจากความมัวหมองทั้งกาย ใจและ  
สภาพแวดล้อมมีความผ่องใสเป็นที่เจริญตาทำให้เกิดความสบายใจแก่ผู้พบเห็น

2.7 **สามัคคี** คือ ผู้ที่เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รับผิดชอบต่อตนทั้งใน  
ฐานะผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความมุ่งมั่นต่อความร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อให้การงานสำเร็จ  
ลุล่วง สามารถแก้ปัญหาและขัดความขัดแย้งได้ เป็นผู้ไม่มีเหตุผล ยอมรับความแตกต่าง ความ  
หลากหลายทางวัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ พร้อมทั้งจะปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ  
และสมานฉันท์

2.8 **มีน้ำใจ** คือ ผู้ให้และผู้อาสาช่วยเหลือสังคม รู้จักแบ่งปัน เสียสละความสุขส่วน  
ตน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เห็นอก เห็นใจ และเห็นคุณค่าในเพื่อนมนุษย์และผู้ที่มีความ

เดือดร้อน มีความเชื่ออาทราเอาใจใส่ อาสาช่วยเหลือสังคมด้วยร่างกายและสติปัญญาลงมือปฏิบัติการเพื่อบรรเทาปัญหา หรือร่วมสร้างสรรคสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในชุมชน

### ค่านิยมศัพท์เฉพาะ

คำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ มีดังนี้

1. ฦภาษิต หมายถึง ถ้อยคำสำนวนที่ใช้ในโอกาสที่กล่าวเมื่อต้องการให้คิดเตือนใจในเชิงสั่งสอน ในการศึกษาครั้งนี้จะหมายถึง ฦภาษิตของปรีชา พิณทอง
2. คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงามที่เป็นพื้นฐานของการแสดงออก เป็นการกระทำพฤติกรรม หรือกิจกรรมที่เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น สภพจิตที่เป็นกุศล ในการศึกษาครั้งนี้จะหมายถึงคุณธรรม 8 ประการของกระทรวงศึกษาธิการ

### ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในการเทียบคำเป็นภาษากลางของฦภาษิตแต่ละบทที่ยกมาอ้าง ผู้ศึกษาค้นคว้าจะถ่ายทอดไว้ในเครื่องหมายวงเล็บซึ่งมีระบบการตีความดังนี้

ฦภา

(คำแปลภาษากลาง : การตีความด้านความหมาย)

ตัวอย่างเช่น

ไม่หมิ่นบ่ท่อมือถึง

(ไม้สอยไม่เท่ามือถึง : รู้แล้วไม่ทำยอมสู้รู้แล้วทำไม่ได้)

2. ในการยกตัวอย่างฦภาษิตจะยึดตามต้นฉบับ ยกเว้นในกรณีทีคำศัพท์ในต้นฉบับเป็นคำเดียวกัน แต่เขียนต่างกันจะยึดตามพจนานุกรม ภาคอีสาน – ภาคกลาง ฉบับปณิธาน สมเด็จพระวชิรวงศ์ (ติสุสมหาเถระ)

3. การสะกดคำฦภาษิตในแต่ละบทจากภาษาอีสานจะยึดตามหนังสือ ไชภษิตโบราณอีสาน ของปรีชา พิณทอง เป็นหลัก

4. การตีความจะยึดตามการอธิบายจากหนังสือ ไชภษิตโบราณอีสาน ของปรีชา พิณทอง เป็นหลัก

### วิธีดำเนินการ

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง วิเคราะห์คุณธรรมพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการจากฦภาษิตของ ปรีชา พิณทอง มีลำดับขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. รวบรวมข้อมูล ประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้
  - 1.1 รวบรวมหนังสือที่เกี่ยวข้องกับผลญา
  - 1.2 รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรม
  - 1.3 ศึกษารวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. วิเคราะห์ข้อมูล มีลำดับดังนี้
  - 2.1 ศึกษาความหมายของผลญาแต่ละสำนวน
  - 2.2 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับลักษณะและความหมายของคุณธรรม
  - 2.3 ศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของคุณธรรมที่ปรากฏในผลญาโดยจำแนกตามลักษณะคุณธรรม 8 ประการ ที่กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
  - 2.5 แจกแจงความถี่ของผลญาภาษิตที่ปรากฏคุณธรรมในด้านต่าง ๆ และสรุปเป็นตารางตามลำดับของคุณธรรมที่ปรากฏมากไปหาน้อย
  - 2.5 นำเสนอผลงานวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์
3. นำเสนอผลการศึกษาค้นคว้า เป็นบทดังนี้
  - บทที่ 1 บทนำ
  - บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - บทที่ 3 วิเคราะห์คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการในผลญาภาษิต ที่แต่งโดยปรีชา พิณทอง
  - บทที่ 4 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ